

I

Yhteiskuntatieteellinen  
ympäristötutkimus Suomessa:  
Varhaisia vaiheita

### Environmental pamphlets in Finland 1968–1972

The article traces the societal aspects of environmental thinking in Finland through early pamphlet writings. Between 1968 and 1972, numerous environmental pamphlets were published in Finland. In them, a rising group of young environmental experts, planners and activists opened up about the environmental pollution and global environmental and natural resource crisis. International environmental writings also arrived in Finland through numerous translations. With the ecological revival, environmental expertise and environmental management, planning and research systems began to be built by the more senior experts in the early 1970s. At the time under review, in the world of science, the environmental question was mainly perceived as a natural science matter. Social sciences were absent. The first initiatives for environmental social science were developed by the University of Tampere, where the Department of Human and Economic Ecology was developed and later the Department of Social Policy developed the discipline of environmental policy.

RAUNO SAIRINEN

# Ympäristöpamfletit ja ympäristökysymyksen yhteiskunnallistuminen Suomessa 1968–1972

Ennen yhteiskuntatieteellistä ympäristötutkimusta oli ympäristöpamfletti. Yhteiskuntatieteellinen ympäristötutkimus käynnistyi Suomessa 1980-luvulla, mutta sitä ennen ympäristökysymyksiä oli jo yhteiskunnallistettu pamflettikirjoittelun ja jossain määrin lehdistä käytävän keskustelun ja uutisoinnin kautta. Vuosina 1968–1972 Suomessa julkaistiin lukuisia ympäristöpamfletteja ja heti niiden perään myös tieteellisempiä kirjasia. Niissä nouseva nuorten ympäristöasiantuntijoiden, -suunnittelijoiden ja -aktivistien joukko avasi modernin yhteiskunnan aiheuttamaa ympäristön saastuttamista. Samalla heräteltiin lukijoita vakavaan sävyyn globaaliin ympäristö- ja luonnonvarakriisiin. Muutamassa vuodessa keskustelu siirtyi ideoimaan myös tulevan ympäristöpolitiikan ja -hallinnon järjestelmiä ja käytäntöjä.

Tässä artikkelissa esittelen tätä keskeisissä julkaisuissa käytyä keskustelua ja pohdin ympäristökysymyksen yhteiskunnallistumista. Etsin samalla jalanjälkiä ja mahdollisia aloitteita yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen suuntaan. Analyysi pyrkii siis kertoamaan ympäristökysymysten yhteiskunnallisten ymmärrystapojen muutoksista ja leviämisestä.

Mitä tarkoitan ympäristökysymysten yhteiskunnallistumisella? Siinä on kyse yhteiskunnan ja ympäristön tai kulttuurin, ihmisen ja luonnon välisten vuorovaikutus-, valta- ja merkityssuhteiden avaamisesta, esille nostosta ja paremmasta ymmärtämisestä. Kyse on siis yhteiskunnallisten intressien, arvojen, toimintakäytäntöjen ja instituutioiden pohtimisesta ympäristökysymysten – usein ympäristöongelmien – yhteydessä. Lisäksi kyse on koko yhteiskunnallisen kehityksen sisällön pohdinnoista suhteessa luontoon ja ekologiaan.

1960-luvun lopulla Suomessa ilmestyi yhtäkkiä lukuisia ympä-

ristöpamfletteja. Mistä oli kyse? Taustalla vaikutti sekä ympäristöongelmiin herääminen, että yhteiskunnallisen ja samalla poliittisen tilanteen muuttuminen. 1960- ja 1970-luvuilla läntiset yhteiskunnat vapautuivat perinteisten auktoriteettien paineesta, vaurastumisen ja koulutuksen myötä kirjojen lukeminen lisääntyi voimakkaasti ja mediamaailman monipuolistuminen aktivoi yhteiskunnallista keskustelua. Tässä tilanteessa pamfleteista tuli vahva väline uusien yhteiskunnallisten teemojen esille nostamiseen. Pamfletit jäsenivät lukijoidensa ajatuksia, innostivat ihmisiä pohtimaan ja aktivoitumaan sekä aktivoivat keskustelua medioissa ja politiikassa. Se oli nuorten tutkijoiden ja aktivistien mielekäs kanava vaikuttamiseen. Pertti Sillanpää (2006, 27) on todennut: ”Ajan radikalismi suosi mieliteitä, joiden mukaan kaunokirjallisuutta ei tarvittu poliittisessa taistelussa, jossa esimerkiksi pamfletti tai televisio-raportti oli paljon romaania tehokkaampi. Kirjallisuuden kannalta merkille pantavaa on yhteiskunnallisuuden ilmeneminen pamflettiaaltona.”

#### PERINTEISEN LUONNONSUOJELUN YHTEISKUNTA-ONGELMA

Suomessa luonnon- ja eläinsuojelun ensiaskeleet otettiin samassa tahdissa muiden länsimaiden kanssa. Luonnon- ja eläinsuojelun perinteet ulottuvat Suomessa aina 1800-luvulle asti. Luonnonuojelulaki säädettiin vuonna 1923. Seuraavina vuosikymmeninä perustettiin kansallis- ja luonnonpuistoja sekä saatiin rauhoitetuksi joukko suojelua vaativia eläin- ja kasvilajeja. Suomen Luonnonuojeluyhdistys perustettiin vuonna 1938.

Jälkikäteen arvioiden luonnonuojelua vaivasi Suomessa pitkään yhteiskunta-ongelma. Perinteinen luonnonuojelu vältteli teollistumisen ja kaupunkien saasteiden käsittelyä ja sitä kautta myös yhteiskunnallisia kysymyksiä. Luonnonuojeluliike pysyi omalla alueellaan ja vältti kommentoimasta ihmisten, talouden ja teollisuuden maailmaa (Nienstedt 1997, 17). Konservatiivisessa luonnonuojelussa jako luonnon ja kulttuurin välillä oli vahva. Ihmisen maailma oli ”kulttuuri”, joka luonnonuojelijan näkökulmasta rankalla tavalla laajentui kaikkialle luontoon ja rajasi aidon, arvokkaan ja alkuperäisen luonnon pieniksi sirpaleiksi. Luonnonuojelijan tehtävänä oli suojella tätä kulttuurin ulkopuolista luontoa ja saada jälkipolville ja tieteelle säilytettyä riittävä otos arvokkaita luontokohteita.

Vesien ja ilman pilaantumista ja suojelutoimia oli läpi 1900-luvun nostettu esille, mutta ei juurikaan luonnonuojeluliikkeen toimesta (vrt. Laakonen 2001; Huutoniemi ym. 2006; Hallanaro ym. 2017). Jo 1800-luvun lopulla pohdittiin Suomen metsien tilaa, ja sittemmin puunjalostusteollisuuden hajuhaittoja sekä vesien saastuttamista. Laajat tukkiutot haittasivat kalastusta. Pilaantumista käsiteltiin paikallisesti haittoina terveydelle ja viihtyvyydelle tai elinkeinoille, erityisesti kalastukselle. Niin kauan kuin ekosysteemien käsitettä ei ollut käytössä, luonnon pilaantumista ei osattu myöskään käsitellä luonnon systeemien järkkymisenä.

## Ennen yhteiskuntatieteellistä ympäristötutkimusta oli ympäristö- pamfletti.

Sotien välisenä aikana yhteiskunnallista ympäristökeskustelua oli vähemmän, mutta toisen maailmansodan jälkeen alkoi vähitellen näkyä aktivoitumista. Vuonna 1960 maantieteessä näkyi ympäristökysymyksen käsittelyä jopa globaalista näkökulmasta (Hustich 1960).

Perinteisen luonnonuojeluaatteen rajoitteet näkyivät Suomessa vahvasti vielä 1960-luvulla. Pitkäaikainen luonnonuojeluliikkeen vaikuttaja Reino Kalliola kirjoitti vuonna 1967 varsin perinteiseen tyyliin:

”Luonnonuojelun kehittynein muoto ja ylin aste on luonnon kulttuuriarvojen suojelu. Tieteellistä tutkimusta varten tarvitaan luonnonuojelualueita, joissa luonto saa elää omien lakiensa varassa. Alkuperäisen luonnon näytteillä on luonnon tuntemuksen ja opetuksen kannalta sekä kotiseudun ja isänmaan entisyyden kuvana välittömästäkin mitä suurin arvo meille kaikille. Alkuperäinen luonto joutuu asutuksen ja viljelyksen edistyessä sekä luonnonvarojen käytön tehostuessa jatkuvasti väistymään. Sitä tärkeämpää on, että katoavasta luonnon maisemasta pelastetaan kaikki minkä tuhoutuminen ei ole välttämätöntä.” (Kalliola 1978, 61–62 / Alunperin Nuorten Sarka 1967, 10.)

1950-luvulta lähtien luonnonuojeluaate alkoi yhteiskunnallistua siinä mielessä, että alettiin puhua

sosiaalisesta ja taloudellisesta luonnonsuojelusta. Edellisellä tarkoitettiin ihmisten ulkoilua ja virkistäytymistä luonnossa sekä maisemansuojelua ja näiden edellytysten turvaamista. Taloudellisella luonnonsuojelulla tarkoitettiin puolestaan luonnonvarojen järkevää hyödyntämistä. (Nienstedt 1997, 17–25.)

## 1950-luvulta lähtien luonnonsuojeluaate alkoi yhteiskunnallistua siinä mielessä, että alettiin puhua sosiaalisesta ja taloudellisesta luonnonsuojelusta.

Luonnonsuojelun sisällöllistä yhteiskunnallistumista tapahtui jossain määrin jo 1950-luvulla myös muutamien konfliktien kautta. Kuusamon koskisodissa yhteiskunnallisia vaikutus- ja riippuvuusuhteita nosti esille paikallinen kirjailija ja Koillissanomat-lehden päätoimittaja Reino Rinne. Rinteen työtä tutkinut Pertti Sillanpää (2006, 23–24) toteaa:

”Koskien luonnontilan säilyttämisen keskeinen argumentaatio muuttui vuosien kuluessa. Vuonna 1954 Koillissanomat yhtyi luonnonsuojelijoiden vaatimukseen säilyttää maamme merkittävimmät suurkosket luonnonnähtävyyksinä jälkipolville. Vuonna 1959 korostuivat erityisesti paikallisille elinkeinoille aiheutuvat haitat. Vuonna 1960 argumentaatioon nousee myös koloniaalinen riisto. Rakentamisesta hyöty koituu muulle Suomelle, mutta kuusamolaisille jää vain luu käteen.”

Sillanpään mukaan Rinne irrottautuu näin perinteisen luonnonsuojelun ideologiasta. Koskien suojelussa ei ole kyse kansallisen kulttuuriperinnön säilyttämisestä tai tieteen tarpeista, vaan elinympäristön ja elinkeinojen säilyttämisestä (Sillanpää 2006, 66). Kuusamon esimerkin myötä vastaavia yhteiskunnallistuneita koskisotia syntyi seuraavina vuosikymmeninä usealla paikkakunnalla. Esimer-

kiksi Pohjois-Karjalassa vuonna 1968 vastakkain olivat Ruunaan koskien suojelun ja matkailun arvot ja sähköntuotanto (Olkkonen 2016).

### 1960-LUVUN YMPÄRISTÖHERÄÄMINEN

1960-luvun puolivälissä länsimaissa herättiin laajasti luonto- ja ympäristökysymyksiin. Kohteena olivat luonnonsuojelun lisäksi nyt myös ympäristön saastuminen ja myrkyttyminen. Tämä liikehdintä vaikutti myös Suomessa. Konkreettisia ongelmia nousi esille sekä paikallisesti että kansallisesti ja nyt niistä myös keskusteltiin julkisuudessa (Yleisradio 1970; Nienstedt 1997; Reunanen 2022). Luonnonsuojelun pioneeri Niilo Söyrinki piti vuonna 1966 esitelmäsarjan radiossa ja nosti esille teollisuuden ja kaupunkien aiheuttamaa vesien voimakasta pilaantumista. Erityisesti yliopistojen opiskelijat huolestuivat ympäristön saastumisesta ja myrkyttymisen riskeistä muiden yhteiskunnallisten ongelmien lisäksi. Nuoret aktiivit arvostelivat myös perinteistä luonnonsuojelua. Esimerkiksi Teuvo Suomisen kirja *Lintujemme katoava aateli* vuodelta 1967 nosti esille petolintujen hälyttävän vähenemisen ja DDT:n ja muiden ympäristömyrkkujen vaikutuksen siihen.

Samalla tapahtui käsitteellinen muutos. Siirtyttiin luonnonsuojelusta ympäristönsuojeluun; siis uhatuista luontokohteista ja lajeista ympäristön myrkyttymiseen ja ihmisen elinympäristön saastumiseen, luonnosta teollisuuteen ja kaupunkiin. Hyvä esimerkki on kalojen elohopeaongelma. Asia nousi julkisuuteen vuonna 1967, kun televisiotoimittajat Ralf Friberg ja Leo Matis tekivät asiasta kohua herättäneen paljastusohjelman. Ohjelman seurauksena kalakauppa joutui vaikeuksiin. (Nuorteva 1976, 52.)<sup>1</sup>

Siirtymisessä laajempaan ympäristönsuojeluun oli kyse myös sukupolvien vaihtumisesta. Vuonna 1967 Luonnonsuojeluyhdistyksen hallitukseen valittiin nuoria ympäristötutkijoita ja -aktiiveja sekä puheenjohtajaksi liikkeen ulkopuolelta hyönteistutkija, dosentti Pekka Nuorteva (Reunanen 2022, 72)<sup>2</sup>. Agendan muutos näkyi nopeasti. Nuorteva kirjoitti heti valintansa jälkeen Suomen Luonnon pääkirjoituksessa (2/1967) seuraavasti: ”Olemme tul-

1 Professori Pekka Nuorteva kuvaa vuonna 1976 kirjassaan ”Elohopea Suomen luonnossa ja hallintokoneistossa” mainiosti tämän ympäristöongelman sosiaalista konstruointumista yhteiskunnalliseksi ongelmaksi käyttämättä kuitenkaan tällaisia käsitteitä.

2 Vuonna 1969 useat eri luonnonsuojeluyhdistykset ja -järjestöt perustivat Suomen luonnonsuojeluliiton.

leet vaiheeseen, jossa ihmistoiminnan haittavaikutukset luonnossa ovat saavuttaneet sellaiset mittasuhteet, että ne uhkaavat vakavasti ihmisen toimeentuloa ja viihtyisyyttä. On selvää, ettei luonnonsuojelutoiminta voi tässä tilanteessa keskittyä pelkästään luonnonsuojelualueiden muodostamiseen tai yksittäisten eläin- ja kasvilajien suojelemiseen.”

Ympäristönsuojelun agendan muutos näkyi aktivismin kentillä. Vuonna 1968 perustettu Enemistö ry pyrki edistämään kevyttä liikennettä ja hyvää kaupunkiympäristöä. Vuonna 1969 ryhmä Helsingin yliopiston opiskelijoita, pääosin biologeja, perusti kriittisen ympäristöryhmän nimeltä Ympäristökomitea 2000 (Reunanen 2022, 312–315). Sen piiristä nousi esille mm. marxilaista markkina-talouden kritiikkiä. Suora toiminta nousi myös luonnonsuojelun keinovalikoimaan. Huhtikuussa 1969 järjestetty ilmansaastumisprotesti oli ilmeisesti Suomen ensimmäinen ympäristöaiheinen mielenosoitus. Ensimmäinen poliittisen puolueen ympäristöohjelma oli RKP:n nuorisjärjestön Svensk Ungdomin 1970 julkaisema *Vår rätt att leva -miljödebatt*.

#### PENTTI LINKOLA EKOLOGISEN YHTEISKUNTADEBATIN KÄYNNISTÄJÄNÄ

Yhteiskunnallisemman ympäristökeskustelun keskeisiä aloittajia Suomessa oli Pentti Linkola. Hän kirjoitti eri aikakausilehtiin ympäristöteemoista vuodesta 1964 lähtien. Kirjoituksista osa julkaistiin kokoelmana vuonna 1971 nimellä ”Unelmat paremmasta maailmasta”. Linkola suuntasi luonnonsuojelukeskustelua koko yhteiskuntaa koskevaan kulttuurikriittiseen suuntaan. Kritiikin kohteena oli teollinen kulttuuri ja sen luoma luonnosta er-

---

Linkolan ympäristökritiikki piiskasi teknistä systeemiämme, joka johtaa liikahakkuisiin, maatalousmyrkkyyhin, ravintoketjun saastumiseen, ilman pilaantumiseen, peltomaan huokoisuuden tuhoutumiseen ja kuolemanhiljaisiin hoitometsiin.

---

kaantunut teknologinen systeemi, parhaillaan kehittyvä hyvinvointiyhteiskunta ja sen luonnosta vieraantunut ihminen. Hänen myöhempi totalitaristinen ajattelunsa ei näy vielä näissä teksteissä.

Linkolan ympäristökritiikki piiskasi teknistä systeemiämme, joka johtaa liikahakkuisiin, maatalousmyrkkyyhin, ravintoketjun saastumiseen, ilman pilaantumiseen, peltomaan huokoisuuden tuhoutumiseen ja kuolemanhiljaisiin hoitometsiin. Linkolan viesti oli paitsi talouskasvun, teollisuuden ja luonnonvarojen riiston kritiikkiä, myös muuttuvia elämäntapoja moralisoiva. ”Kesähuvilahullutus on Suomessa kaiken kaikkiaan kansallisonnettomuus”, joka turmelee maiseman ja kauneuselämykset (Linkola 1972, 110, 112; alkuper. 1965). Lopulta Linkola pohtii myös teollisen ihmisen kykyä muutokseen. ”Milloin me kaikki tajuaamme, että metsämme ovat liian jaloa tavaraa vaihdettavaksi mihin tahansa törkyyn, mitä kaupattavamme keksivät meille tarjota?” (Linkola 1972, 110, 112; alkuper. 1965.)

Linkolan kritiikki on yhteiskuntaa ja kulttuuria koskevaa, mutta tälle kuin vastaiskuna hän toteaa, että ainoa järkevä ajattelu on luonnontieteellistä. Tämä näkökulma tulee esille jo varhain. Vuonna 1964 kirjoitetussa ”Ihminen, luonto ja yhteiskuntasuunnittelu” -artikkelissaan hän haastaa humanisteja Matti Kuusta, Urpo Harvaa, Erik Allardtia ja Jouko Siipeä: ”Ennen kaikkea heidän yhteiseksi virheekseen voidaan kuitenkin pelkistää heidän humanistin näkemyksensä, joka lähtee ihmisen itseriittoisuudesta ja sivuuttaa ympäristön ja ulkoisten olosuhteitten merkityksen. Lähtökohta on mielikuvituksellinen ja jyrkästi toinen kuin luonnontieteellinen ihmiskäsitys”. (Linkola 1972, 94; alkuper. 1964.)

Tieteenteoreettisesti Linkola siis jatkaa luonnonsuojelijoiden vahvaa luonnontieteellistä ajattelua ja käytännössä poistaa mahdollisuuksien ikkunoita siltä, että yhteiskunnallinen tai yhteiskuntatieteellinen ajattelu voisi olla ekologista. Ihmiset jakautuvat uuden hyvinvointiyhteiskunnan enemmistöön, joka asettaa taloudelliset arvot luonnonmukaisuuden edelle, ja luonnonystäviin, jotka ovat ”kuin susi tai ahma, joka takaa-ajettuna laukkaa maanäärestä toiseen” (Linkola 1972, 97). Luonnonystävät tarkkailevat ja tulkitsevat luontoa, eivät yhteiskuntaa. Yhteiskunta jääkin Linkolan kirjoittelussa lopulta mustaksi laatikoksi, jonka toimintamekanismisiin ei kannattanut uhrata liikaa vaivaa. Hän esittää yhteiskunnasta karkeita lainalaisuuksia ja rakentaa niiden perusteella toimintapolitiikkaansa.

Vuonna 1967 Linkola esittää artikkelissaan ”Elämän ja kuoleman rintalinjat” alustavia ideoita ”elämänsuojelun” ohjelmalleen (Linkola 1972, 166–175; alkuper. 1967). Tässä vaiheessa ohjelma sisältää ”sosiaalisen luonnonsuojelun vaatimuksia yhteiskuntasuunnittelulle” koskien metsiä, vesistöjä, tieverkostoa ja voimalinjoja. Toisessa saman vuoden artikkelissaan ”Luonnonsuojelun äyllinen rehellisyys” Linkola (1967) muotoilee jo ympäristönsuojelun kritiikkiä. Nykykatsannossa tämä sisältää eräänlaisen degrowth-näkökulman. ”Meidän on saatava ihmiset käsittämään, että kysymys ei ole valvonnasta, suojeluykälistä eikä puhdistuslaitoksista, vaan siitä, käännetäänkö kehityksen suunta vai ei. ... Missään ei ole tapahtunut saastuneiden vesien puhdistumista; mikäli jotakin on voitu tehdä, on parhaimmillaankin kaikkialla ollut kysymys vain saastumisen hidastumisesta.” (Linkola 1972, 199–200; alkuper. 1967.) Tämä siis ennen kuin moderni ympäristöpolitiikka Suomessa oli päässyt kunnolla käynnistymään.

#### NALLE VALTIALAN ”VAROKAA IHMIÄ” AVAA POLKUA

Vuonna 1968 julkaisi suomenruotsalainen Nalle Valtiala kirjan ”Varning för människan”. Teos ilmestyi suomeksi seuraavana vuonna otsikolla ”Varokaa ihmistä”. Valtialan kirja on ensimmäinen suomalainen pamfletti, jossa ympäristökysymys valaistaan moninaisesti ja selkeän yhteiskunnallisesti. Tarkastelussa ovat ekologian ja ekonomian suhde, ilman ja vesien saastuttaminen, myrkyt, kaupunkien epäluonto, metsien tehokäyttö, soiden ojitukset, luonnonsuojelun tarve, liikenteen terveys- ja saastumishaitat, ympäristömelu sekä väestönkasvu. Kirja on toimittajan otteella tehty katsaus ympäristöhaasteisiin kansainvälisen ja kotimaisen tutkimuksen ja kirjoittelun kautta. Samalla Valtialan kirja on kulttuurikriittinen pamfletti modernisoituvan teollisuus- ja kaupunkiyhteiskunnan väärityneestä ympäristösuhteesta.

Valtiala pohti pamfletissa myös yhteiskunnan valtasuhteita ja ympäristönsuojelun organisoimista. Hän nosti esille mm. luontoministerin tarpeen ja on tässä mielessä toisella linjalla kuin Linkola: ”Suomi tarvitsee siis valtiollisen luonnonsuojelukeskuksen, ehkä myös luonnonsuojeluministerin, joka ei toimi maatalousministeriön alaisuudessa ja joka ei ole puunjalostusteollisuuden ja painostusryhmien painostettavissa. Joka lääniin tulee asettaa luonnonsuojeluvalvoja, jolla on laajat valtuudet ja joka voi puuttua asiaan missä ja milloin

vain miljöön on vaarallisen ja virheellisen käytön uhkaama.” (Valtiala 1969, 94.)

Valtiala seurasi amerikkalaista ja ruotsalaista keskustelua. Erityisen kiinnostavaa on hänen varsin konkreettinen kuvauksensa tulevasta ilmastonmuutoksesta aikana, jolloin tätä keskustelua ei vielä Suomessa ollut. Viitaten ruotsalaiseen nuoreen ilmastotutkijaan Walter Bischofiin Valtiala kirjoittaa: hiilidioksidin määrän ”kohoamisesta voi ajan mittaan koitua vakavia seurauksia myös ilmakehän lämpötasapainolle. Elämme kasvihuoneessa, jossa lisääntyvä hiilidioksidin määrä johtaa suurempaan lämpösäteiden johtamiskykyyn. ... Suoritettujen tutkimusten mukaan odotetaan tämän kaiken nostavan lämpötilaa 3–4 astetta. Se riittää aiheuttamaan napajäätiköiden sulamista, minkä pikaisena seurauksena on koko maailmaa koskevat tulvatuhot.” (Valtiala 1969, 22.)

### Valtialan kirja on ensimmäinen suomalainen pamfletti, jossa ympäristökysymys valaistaan moninaisesti ja selkeän yhteiskunnallisesti.

Tässä yhteydessä kannattaa mainita, että ilmastonmuutos ei ole juurikaan esillä seuraavien vuosien suomalaisessa ympäristökirjoittelussa. Poikkeuksen tekee metsäbiologian professori Peitsa Mikola, joka vuonna 1971 pohtii artikkelissaan hiilidioksidimäärän kasvun mahdollisia vaikutuksia ilmaston lämpenemiseen ja jäätiköiden sulamiseen.

#### LUONTO-LIIITTO ”LUONNON PUOLESTA” ILMAN YHTEISKUNTAA

Vuonna 1968 Luonto-Liitto täytti 25 vuotta ja julkaisi juhluvuoden kunniaksi kirjan ”Luonnon puolesta” (Kivi & Lokki 1968). Kahdentoista tutkijan ja aktiivin artikkelikooste liikkuu pääosin perinteisen luonnonsuojelun kentässä ja lisäksi avaa ympäristön saastumisen luonnontieteellisiä mekanismeja. Yhteiskunnan konkretiaa tai saastuneiden paikkojen esimerkkejä ei nosteta esille. Juhlakirja ei varmaankaan kerro koko totuutta asenneilmapiiristä, koska Luonto-Liiton aktiivien piirissä oli tuolloin jo voimakasta yhteiskunnallista ympäristökritiikkiä.

Osaltaan luonnon käytön muodoille mietitään vaihtoehtoja. Esimerkiksi Veikko Huhta



# Kansanrintamaan elämisen puolesta

Yhteiskuntamme tarvitsee tällä hetkellä kipeimmin kansanrintamaan, johon kuuluisi luonnonsuojeluväki yhdessä ajattelijoiden, kansanterveyden, retkeilyn, kulttuurin ym. harrastajien kanssa, sanoo ammattikalastaja ja luonnontieteilijä Pentti Linkola luonnonsuojelua käsittelevän kirjoitussarjan toisessa osassa.

Linkola arvostelee voimakkaasti tämän päivän hyvinvointiajattelua ja tuottavuuden kasvun lipunkantamisia. Samalla hän esittää vaihtoehdonsa "elämysuojelun ohjelman" tienä "uuteen yhteiskuntaan":



Teknillisen ja taloudellisen kehityksen mukanaan tuoman "alkukamun ihmisten ongelmien" olemassaoloa tuskin kukaan kohtii kiltisti. Ovathan ne kaikkien länsimaiden jokapäiväisesti ympäristössä jatkuvasti nähtävissä ja sitä paitsi läskettelehtäviä ja soffitapokolektio menetelmien värmistettävissä — yhtiä tieteellisiä löydöksiä kuin lämmönsäilylaitteiden noiserat käyriä.

Sen sijaan johtopäätöksiksi niiden epäkohtien ja karsinusten syistä ja ehdotuksista niiden läiskemiseksi vallitsee suuri sekaannus.

Kaikkein alkeellistaman selityksen mukaan, joka edustavat run, meidän maassamme puolesta-poliittit kokoomuksesta kansandemokraateihin, ne ovat vain ohimeneviä kausuvarjehetä hyvinvointiyhteiskunnan siinäsi oikealla tiellä. Ne saadaan poistetuksi siinäsi oikealla tiellä. Ne saadaan poistetuksi siinäsi oikealla tiellä. Ne saadaan poistetuksi siinäsi oikealla tiellä.

Vakavammint otettavat ajattelijat näkevät tilanteen toisla "alkukamun sairaudet" ovat äänellään vaurauden, teollistumisen ja kaupunkimiesien seurauksilmitä, jotka viistämättömästi vaukeutuvat samalla nopeudella kuin näitä "lavoitettuja" palveloa yhteiskuntakehitystä.

Ne ovat päivänisäviä seurauksia, että läiskemiseksi...

"Poliitikot ja talusmiehet, jotka pystypäin, laput silmillä ja pumpulia korvissa johtavat kehitystä katastrofista toiseen, pohjaavat toimintansa kummalliseen tuulentutapaan. Tuotannon ja aineellisen vaurauden maailmankatsomus on olevinaan syvästi humaninen, pyrkivinään kaikkien ihmisten hyvään, mutta johtakin jyrkästi päinvastaiseen tulokseen."

tuottavuuspin ammattielin — silloin tekee mieli kaivautua maahan tai ruveta tekemään hirmutekoja.

On selvää, että tämän vuosikymmenen häikäilemättömällä yhteiskunnallisella sortoa Suomessa on niiden luonnonsuojeluiden kohtelu, jotka täysin tiedostavat luonnonsuojelun ja luonnonsuojelun ensisijaisuuden elämäntapissaan. Tämän vuoksi ei pidä ihmetellä, jos nimittäin valitsemassa työllänsä epäilemättä selvästi tunnettu "vakuutuskesä syvä tieteellisesti".

Eihän hyvin raskaan yhteiskunnallisen sorton kohteena olevasta ryynnästä juuri kannata odottaa viljettä ja rauhallista puheenvuoroja — emmehan odota sellaista Erel-Africa muusikkilakana emmekä Kemilöiden tai Iijoen lohkalastajia.

## Rakennus ilman perustaa

Tärkein merkittävä yhteiskuntakriittinen on kuitenkin selvittää, miten laajalti kuvasta luonnonsuojelun tapaus voidaan yleistää. Tässä on pakollaan huomauttaa, kuinka yhteiskuntasuunnittelunne käytännön keinoja puuttakaan käyttää uudenlaisia tutkimusmenetelmiä, mutta kuitenkin perustaviltoista ja arvojenjärjestyä pohjautuvat muutamien mallikokien päissä syntyneisiin kuvitelmiin.

Ei ole paattu alallekaan suuria suunnitelmia väkisin viiltävyyskimmus, joka geneettikköjen, biologien, kansantieteilijöiden, lääkärien psykologien ja yhteiskuntatieteilijöiden jättämällänsä yhteistyönä kenties kykenet hankkimaan hyvällä ja tarkalla tiedolla ja sillä, mikäli kykyä yhteiskunnallisuuden tarvillein, joita pääosalle viestistä saatetaan todellinen elämän maku suuhun.

Emmekönsä selviä on silloin se, että elämäntuoto, pyrkimykset ja arvojen järjestyä eivät voisi olla samantyyppiset koko kansakunnalle, vaan tarvittaisiin jyrkää jakautumista siten, että eri osassa maasta olisi tarjolla hyvin erilaisia elämäntiloja. Mikäli näitä ja niissä ahtaimissa elämäntilodoissa eläminen ei olisi voimaa tottakaan saada tietoa vain teoreettiseen pohdintaan, ajattelijoiden ja kirjallisuuden välittämää elämäntutkimuksen sekä kirjallisuuden ihmiskunnaksi nojalla.

Ensint mainittu on välillähydyksiä

arvioi kriittisesti tehometätalouden menetelmiä ja vaihtoehtoja, mutta päättyy pessimismin kautta perinteiseen luonnonsuojeluun viimeisenä oljenkortena: "Vaikka vaihtoehtoa ei enää olisikaan, on vielä aikaa pelastaa Pohjois-Suomesta tarpeeksi suuri alue kansallispuistoksi matkailun, retkeilyn ja ulkoilun tuleviin tarpeisiin, alkuperäisen pohjoisen luontomme kansalliseksi näytteeksi ja tietokantamme viimeisten rippeiden säilymisen turvaamiseksi" (Huhta 1968, 63–64).

Koko kirjassa Pentti Linkolan teksti on poikkeus. Se avaa tuttua kulttuurikriittistä näkökulmaa. Nuorille kirjoittaessaan Linkola pohtii oman

pessimisminsä ja optimisminsa suhdetta: "Ja kuitenkin: en kirjoittaisi näitäkään rivejä, ellen itsekin ainakin pikkusormen pään verran kuuluisi optimisteihin, ellen luottaisi ainakin pieneen mahdollisuuteen, että ihmisen voi vielä vaikuttaa. ... Jääkööt kuitenkin kulttuuriradikaalit ja jääköön suuri yleisökin. Saattaa olla tärkeämpää tarkastella iloisista optimisteista niitä, jotka pitävät itseään luonnonsuojelun tai peräti luonnonsuojelijoina. Ennen kuin ajatellaan oppilaita, on opettajien pätevyys tutkittava" (Linkola 1968, 81–82.)

## HELSINGIN SANOMAT LUONNONSUOJELUSTA VUONNA 1968

Vuoden 1968 merkityksestä ympäristökysymysten yhteiskunnallistumisessa kertoo se, että maan päälehti Helsingin Sanomat nosti kesällä ympäristöteeman näyttävästi esille. Se julkaisi kymmenen laajan artikkelin sarjan luonnonsuojelusta.

Esimerkiksi Raine Mäkinen (HS 7.7.1968) pohti artikkelissaan luonnonsuojelun mahdollisuuksia nyky-yhteiskunnassa seuraavasti: "Luonnonsuojelijoilla on kaksi vaihtoehtoa: muokata aatteensa ja perustelunsa leviämiskelpoiseksi tai vaalia opillista puhtauttaan ja pysyä lahkona, joilla ei ole yhteistä kieltä ympäristönsä kanssa.

Vuoden 1968 merkityksestä ympäristökysymysten yhteiskunnallistumisessa kertoo se, että maan päälehti Helsingin Sanomat nosti kesällä ympäristöteeman näyttävästi esille.

... Kun ihmisystävällinen luonnonsuojelija laatii tulevaisuuden suunnitelmia, hän pitää silmällä kahta periaatetta. Ensiksi hän tahtoo säästää mahdollisimman suuren osan maastaan koskemattomana reservinä, joka tarvittaessa kelpaa mihin tahansa. Toiseksi hän pyrkii takaamaan itselleen ja lähimmäisilleen mahdollisimman hyvät mahdollisuudet valita juuri haluamansa ympäristö. ... Varsin suuret alueet, ehkä 30% pinta-alasta, voidaan jättää kokonaan koskemattomiksi.” Mäkisen arvio menee hauskaasti yhteen EU:n tuoreen biodiversiteettistrategian kanssa.

Helsingin Sanomien sarja oli vaikuttava keskustelun herättelijä. Jutuissa käytiin läpi useita tulevan ympäristöpolitiikan teemoja ja samalla muutamit kirjoittajat avasivat laajempaa debattia ympäristökriisistä. Jutuissa nostettiin konkreettisesti esille myös luonnonsuojeluhallinnon rakentamisen tarpeita.

### Helsingin Sanomien luonnonsuojelukirjoitusten sarja kesällä 1968

**SAKARI PETRO**, lehtori: Sahaako suomalainen oksaa, jolla istuu? (21.6.1968)

**PENTTI LINKOLA**, kalastaja: Kansanrintamaan elämisen puolesta (30.6.1968)

**RAINE MÄKINEN**, elintarvikeanalytikko: Suomalainen luonto sekä luonteemme (7.7.1968)

**LASSI IHARVAARA**, DI, yhdyskuntasuunnittelija: Alue- ja yhdyskuntasuunnittelun tarve (14.7.1968)

**JAAKKO YLINEN**, arkkitehti, ТТК: Maisemansuojelu: avain tulevaisuuteen (21.7.1968)

**ILPPO KANGAS**, limnologi, Helsingin kaupunki: Ehtymättömien luonnonvarojen ongelma (28.7.1968)

**MAURI SOIKKANEN**, Yleisradion tieteoishjelmat: Metsästyksen suhde luonnonsuojeluun (4.8.1968)

**NALLE VALTIALA**, kirjailija: Ihminen suhtautuu ihmiseen kuin suteen (11.8.1968)

**ANTTI HAAPANEN**, valtion apulaisluonnonsuojelunvalvoja: Luonnonsuojelu alkaa jo pulpetin ääressä (18.8.1968)

**HEIKKI ANNANPALO**, Luonnonsuojeluyhdistys: Luonnonsuojelu on nyt käynyt tärkeäksi (25.8.1968)

### NUORTEN YMPÄRISTÖKRIITIKOIDEN ”MINNE KUKAT KADONNEET”

Vuonna 1969 julkaistu ”Minne kukat kadonneet” oli nuorten ympäristöajattelijoiden kriittinen puheenvuoro kasvavan ympäristökriisin uhkista. Kirjan esipuheessa toimittaja Jukka Pakkanen (1969, 7) lähtee liikkeelle globaalisti, mutta kääntää sitten katseensa Suomeen: ”Suomenkin maisemia raiskataan. Suomenkin metsät muutetaan tuottaviksi puupelloiksi. Suomenkin vedet likaantuvat. ... Suomenkin kaupungit rakennetaan yksityisautoja varten. Suomenkin suunnitelu on ajattelumaton. ... Suomessakaan ei toimita ekologisten periaatteiden mukaan. Suomikin on toteuttamassa totaalista katastrofia.”

Pakkanen kuvailee ympäristökysymyksen haastetta jättimäisenä kysymyksenä yhteiskunnan kehitykselle ja lähestyy Linkolan ajatuksia: ”Lopulta luonnonsuojelun ydin merkitsee totaalista vaihtoehtoa sille ajattelulle ja toiminnalle, joka pyrkii saamaan kaikkein irti ja siten tuhoaa elämän kaikkia tasoja” (1969, 13). Pakkanen esittelee artikkelissaan Suomen puolueille tekemäänsä kyselyä luonnonsuojelun merkityksestä. Tämä lienee ensimmäinen kerta, kun puolueidemme ympäristöpoliittisia ajatuksia on arvioitu.

Osa kirjoittajista vaatii lisää ekologiaa yhteiskunnalliseen ajatteluun. Esimerkiksi Ilppo Kangas, tuleva ympäristöpolitiikan neuvoston vetäjä, kirjoittaa: ”Vain biologisen ja ekologisen ajattelutavan voimistuminen voi pysäyttää noidanpyörän” (Kangas 1969, 41).

### ”Minne kukat kadonneet” oli nuorten ympäristöajattelijoiden kriittinen puheenvuoro kasvavan ympäristökriisin uhkista.

Kirjan artikkelit avaavat ympäristöongelmien monia eri ulottuvuuksia Suomessa. Suomen Kalamiesten Keskusliiton toiminnanjohtaja Harri Dahlström kritisoi vesien ja vesiensuojelun huonoa tilaa. Soiden- ja metsiensuojelun tutkija Urpo Häyrinen avaa jopa professiotutkimuksen teemoja kritisoimalla rankasti metsäammattimiesten yksisilmäisyyttä, kun metsiä muutetaan avohakkuiden raiskioiksi. Mukana on monialaisen ja yhteiskunnallisemman asiantuntijuuden vaatimus: ”Mitä





todennäköisimmin metsäammattimies ei tyydy lisäämään tuotantoa maltillisesti eikä liioin lähde uudelleen opiskelemaan avaramman yhteiskunnallisen näkemyksen tielle, vaan jatkaa sahapurujen peittämästä oksanreistä tuijottamista” (Häyrinen 1969, 62). Kansatieteen assistentti Martti Linkola puolestaan pohtii Suomen maisemien muutosta: yksiviivaistamista, omaleimaisuuden häviämistä, kulttuurikausien romahdusta: ”Eräät nykyaikaisen talouselämän luomat maisematyypit merkitsevät visuaalista saastumista” (Linkola 1969, 72). Arkkitehtuurin assistentti Jaakko Ylinen arvioi suomalaisten yhdyskuntien kehitystä: ”Nykyisen yhdyskuntasuunnittelun vikana on ekologisten näkökohtien puuttuminen rakennussuunnittelussa, kaupunkisuunnittelussa ja yleensäkin ihmisen ympäristön suunnittelussa” (Ylinen 1969, 81). Ylinen esittelee ja listaa täydellisesti laadukkaan tiivistämisen idean ja hyödyt, kuten kustannussäästöt, luonto- ja virkistysalueiden säästön, paremman palvelutason, julkisen liikenteen, saastumis- ja jätekysymysten paremman hallinnan; eli myöhemmin kehitetyn eheyttävän suunnittelun ideat. Enemmistö ry:n Rainer Nordberg (1969) kuvailee puolestaan autoistuvan yhteiskunnan ongelmia.

#### ”EI VETTÄ RANTAA RAKKAAMPAA”

Puunjalostusteollisuuden pilaamat vedet olivat Suomessa suurin teollinen ympäristökysymys läpi 1900-luvun. Sen taloudellinen asema oli niin merkittävä, että siihen oli ollut aina vaikea puuttua. Kolmen nuoren ympäristöaktiivin Yrjö Hailan, Timo Ryyänen ja Matti Sarasteen kirja ”Ei vettä rantaa rakkaampaa – Puunjalostusteollisuus vesistöjemme pilaajana”

(1971) oli tutkijanotteella tehty pamfletti, joka pyrki nostamaan probleema esille sekä ympäristön että talousvallan kysymyksenä.

Tekijöillä on kirjalleen selkeä yhteiskuntatieteellinen tehtävä: ”Ympäristönsuojelua koskevat kirjoitukset ovat yleensä pysytelleet luonnontieteellisissä faktoissa ja luonnon talouden toiminnan kuvaamisessa. Niin tarpeellisia kuin nämä ovatkin, eivät ne kuitenkaan vielä riitä ongelmien ymmärtämiseen. Ympäristönsuojelussa ilmenee ristiriitoja luonnon ja ihmisen talouden välillä. Ihmisen taloudellinen toiminta on loppujen lopuksi ristiriitojen aiheuttaja, ja siksi sen tutkiminen on ensiarvoista.” (Haila ym. 1971, 9.)

Kirja käy ensin luonnontieteellisesti läpi vesistöjen saastumisen piirteitä ja mittakaavaa, paneutuu sitten puunjalostusteollisuuden kapitalistisena taloutena ja yhteiskunnallisena vallankäyttäjänä, ja pohtii lopuksi vesiensuojelun politiikkaa ja sen kehittämistä. Pamfletissa on ajan marxilaisten suuntausten mukaisesti kapitalistisen suurpääoman tiukkaa kritiikkiä. Ratkaisuksi nousee ”tuotantotalouden demokraattinen hallinta” eräänlaisen suunnitelmatalouden keinoin ja myös kiertotalous: ”Ongelmien ratkaisuun ehtona on, että puunjalostusteollisuudesta luodaan kiertoon perustuva teollisuuden haara, jonka sivutuotteet käytetään hyväksi ja joka ei tuhlaa raakaainetta. Tämän saavuttaminen edellyttää sitä, että teollinen toiminta perustuu pitkäjänteisiin, kokonaisvaltaisiin suunnitelmiin” (Haila ym. 1971, 122.)

Tekstissä vilahtaa sosiaalisen konstruktivismin ajatus ympäristöongelmien luonteesta määrittelytaisteluna: ”Kapitalistisessa tuotantojärjestelmässä on työväenluokka kärsinyt ala-arvoisista ja myrkyllisistä

työoloista koko olemassaolonsa ajan, ja tehtaiden lähiympäristössä asuneet ihmiset ovat kärsineet saastuneesta ympäristöstä niin kauan kuin tehtaita on ollut olemassa. Yhteiskunnalliseksi ongelmaksi ympäristön pilaantuminen on kuitenkin noussut vasta sitten, kun se on alkanut haitata myös tehtaiden omistajia” (Haila ym. 1971, 99.)

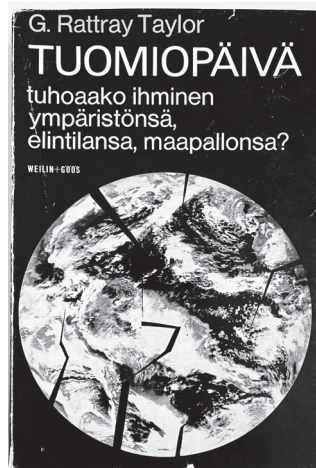
Kirja pohtii myös tutkimuksen roolia ja kritisoi teollisuuden tekemän ja rahoittaman vesistötutkimuksen puolueellisuutta: ”On tuskin todennäköistä, että yhtiöt suorittaisivat tutkimuksia, joiden toteuttaminen olisi liiketaloudellisesti epäedullista mutta kokonaiskansantalouden kannalta edullista.” Kirjoittajat ehdottavakin luotettavuuden takaamiseksi toimenpiteitä: ”Tutkimustyö tulee suorittaa laitoksissa, joiden hallinnosta ja toimintatavoitteista vastaa julkinen, demokraattisesti koottu elin.” (Haila ym. 1971, 114–115.)

#### KANSAINVÄLISET YMPÄRISTÖPAMFLETIT RANTAUTUVAT SUOMEEN

Kun ympäristökeskustelu vauhdittui, alettiin kansainvälisiä julkaisuja kääntää suomeksi. Länsimaiseen ympäristöherätykseen vahvasti vaikuttanut Rachel Carsonin ”Silent Spring” käännettiin heti sen julkaisuvuonna 1962 nimellä ”Äänetön kevät” (suom. P. Jotuni). Sen jälkeen saatiin odottaa, kunnes vuonna 1970 G. Rattray Taylorin kirja ”The Doomsday book” (1970) julkaistiin suomeksi nimellä ”Tuomiopäivä – tuhoaako ihminen ympäristönsä, elintilansa, maapallonsa?” (suom. I. Virkkunen & M. Saura). Barry Commonerin ”The Closing Circle” (1971) sai nimeksi ”Ympyrä sulkeutuu” (1972, suom. J. Leskinen).

Vuoden 1972 merkittävä tapahtuma oli YK:n Tukholman ympäristökonferenssi. Tätä tuki julkaisu ”Luonnonvarat ja ympäristö. YK:n raportti luonnonvarain järkevistä käytöstä ja ympäristönsuojelusta” (1972). Samana vuonna julkaistiin ”Vielä voimme pelastua – Tiedemiesten manifesti aikamme ihmisille” (1972, suom. I.-R. Simonsuuri), joka ilmestyi alunperin Ecologist-lehden erityisnumerona ”A Blueprint for Survival” (1972). Myös Paul Ehrlichin kirjoitukset ja ennusteet ekokatastrofista saivat huomiota; mm. Luonnonsuojeluliiton puheenjohtaja Pekka Nuorteva nosti katastrofiteemaa esille (Reunanen 2022, 94–96).

Nämä kaikki olivat vahvasti yhteiskunnallisia puheenvuoroja, ekokriisin hätähuutoja ja osa suoria toimintaohjelmia. Väestönkasvu oli osalla kirjoittajista suurin ongelma. Osa taas kritisoi malttuisuudesta ajattelua. Esimerkiksi Barry Commoner (1972, 121) avasi ympäristöongelman yhteiskunnal-



lisuutta seuraavasti: ”Maapallo ei saastu sen tähden, että ihminen on erityisen likaava eläin tai siksi että meitä on liikaa. Vika on inhimillisessä yhteiskunnassa, niissä tavoissa, jotka yhteiskunta on valinnut planeetan pintakerroksesta riistetyin vaurauden voittamiseksi, jakamiseksi ja käyttämiseksi. Kun kriisin yhteiskunnallinen alkuperä käy selväksi, voimme ryhtyä suunnittelemaan sopivaa yhteiskunnallista toimintaa sen ratkaisemiseksi.”

G. Rattray Taylor (1970) puolestaan avasi ympäristöongelmien vakavaa luonnetta esitellen mm. ilmastomuutoksen uhkaa, ekokatastrofin käsitettä, globaalia supersaastumista, liiallista väestönkasvua, planeettainsinöörejä ja radioaktiivisen säteilyn vaaroja. Mutta samalla hän pohtii myös taustalla olevia syitä. Näistä hän esittelee mm. teknistä maailmankatsomusta (teknologista optimismia), yhteisömuutoksen kriisiä (viitaten Garrett Hardiniin) ja taloustieteiden ongelmia suhteessa ympäristön arvottamiseen. Ympäristötuhon taustalla hän näkee kolminkertaisen kriisin: arvojen kriisin, irrallisuuden kriisin ja vastuun kriisin.

Rooman klubin vuonna 1972 käynnistämää kasvun rajat -keskustelua käytiin Suomessa useamman vuoden ajan sekä tieteenekijöiden, että poliitikkojen toimesta (Sairinen 1985). Itse raportti käännettiin vuonna 1974 (Meadows ym. 1974). Rooman klubin raportti nosti esille kolme uhkaa: väestönkasvu, uusiutumattomien luonnonvarojen riittävyys ja luonnon saastuminen. Vuonna 1974 julkaistiin suomeksi myös Alfred Sauvyn ”Nollakasvu?” (suom. A. Nuutila), joka opponoi Rooman klubin raportin pessimismistä ja muita katastrofin ennustajia, vaikkakin otti esitetyt ongelmat sinällään vakavasti.

**LUONNONSUOJELUN VUOSI 1970 JA  
TIEDEINSTITUUTIOIDEN KANNANOTOT**

Kotimainen ja kansainvälinen ympäristökeskustelu herätti yhteiskunnan ja tieteen päättäjiä. Euroopan luonnonsuojeluvuosi 1970 näkyi Suomessa paljon julkisuudessa, tapahtumissa ja myös kouluissa. Jyväskylän kesänkin<sup>3</sup> teemaksi valikoitui ”Ihmisen ympäristö”. Presidentti Urho Kekkonen avasi luonnonsuojeluvuoden uudenvuoden puheessaan vakavaan sävyyn:

”Haluan tässä puheessani kiinnittää huomiota tulevaisuutemme kannalta mitä tärkeimpään asiaan, nimittäin luonnonsuojeluun. Muun muassa sen takia, että alkanutta vuotta vietetään monessa Euroopan maassa, niiden joukossa myös meidän maassamme, erityisenä luonnonsuojeluvuotena. Teknillistyminen, teollistuminen, kaupungistuminen näyttävät eri puolella maailmaa monin tavoin johtavan ihmisen elinehtojen vakavaan huononemiseen. Ympäristömme saastuminen ja osittainen tuhoutuminen etenee vuodesta toiseen entistä nopeammin ja entistä laajemmalle. Taloudellisesti pisimmälle kehittyneiden kansakuntien hyvinvointi heijastuu takaisin ihmiseen ja ihmiskuntaan luonnonvarojen ylläpidon puutteena, elinympäristön huononemisenä ja viihtyisyyden vähenemisenä. Luonnon itsesäätelymekanismin vähittäisen murtumisen haitalliset seuraukset tuntuvat kaikkialla. Erityisesti nuoriso tuntee aitoa hätää ympäristön saastumisesta ja elollisen luonnon köyhtymisestä. Siihen on meilläkin täysi syy, vaikka tilanne Suomessa ei olekaan yhtä huono kuin johtavissa teollisuusmaissa.” (Yleisradio 1970.)

Helsingin yliopisto omisti Studia Generalia -luentosarjan luonnonsuojeluvuoden kunniaksi teemalle ”Ihminen ja ympäristö” (1971). Esityksistä koostettiin samanniminen kirja, jossa eri alojen varttuneimmat asiantuntijat, lähinnä luonnontieteilijät ja luonnonvaratutkijat pohtivat ympäristö- ja luonnonvarakysymyksiä. Aiempien vuosien ympäristökriisi-kirjoittelun vaikutus näkyy kirjassa selkeästi. Nuorison aktiivisuutta ympäristöasiaan heräämisessä kiitetään. Samalla näiden virallisten asiantuntijoiden viestinä on rauhoittelu. Taka-

kannessa todetaan, että kirjassa esitellään asioita ”perinpohjaisesti” ja ”kiihottomasti”, vaikkakaan ”ongelman tärkeyttä ei enää käy kiistäminen”. Merentutkimuslaitoksen johtaja ja professori Ilmo Hela (1971, 41) toteaa: ”Meillä ei ole syytä eikä oikeutta vajota fatalistiin tuomiopäivätunnelmiin”. Helan mukaan meidän on selvitettävä tosiasiat, vaarat, keinot, tekniset mahdollisuudet, osoitettava varat ja ryhdyttävä toimenpiteisiin. Metsätalouden apulaisprofessori Olli Makkonen (1971, 43) kirjoittaa: ”Tilanne on useimmissa maissa, ainakin Suomessa, varmasti vielä hallittavissa ja korjattavissa, kunhan asian tärkeys ymmärretään.”

## Euroopan luonnonsuojeluvuosi 1970 näkyi Suomessa paljon julkisuudessa, tapahtumissa ja myös kouluissa.

Samassa kirjassa professori ja valtion luonnonsuojeluvälvoja Reino Kalliola (1971, 199) pohtii haitteeseen, mutta ymmärtävään sävyyn käsitteellistä siirtymää luonnonsuojelusta ympäristönsuojeluun: ”Vain pieni ja jatkuvasti supistuva osa luontoa on alkuperäistä, koskemattomaa. Suuri osa on ihmisen muovailemaa ... jopa siinä määrin, ettei sitä enää voida pitää luontona sanan tavanomaisessa merkityksessä. ... Luonnon ympäristön ja tekoympäristön välinen raja on siis hyvin suhteellinen ja käytännössä usein merkityksetön. Tämän vuoksi nykyään puhutaankin mielellään ihmisestä ja hänen ympäristöstään monessa sellaisessa yhteydessä, jossa ennen tyydyttiin ilmaisuun ’ihminen ja luonto’. Samasta syystä sana ympäristönsuojelu on noussut luonnonsuojelun rinnalle.” Samalla Kalliola huomauttaa, että luonnon tarkastelu ihmisen elinympäristönä merkitsee ihmiskeskeistä suhtautumista luontoon.

Tiedemaailma oli havahtunut ympäristöhaasteeseen jo pari vuotta aiemmin. Valtion tieteilisten toimikuntien neuvottelukunnan aloitteesta muodosti SITRA keväällä 1968 kolmihenkinen työryhmän, joka tehtävänä oli laatia selvitys Suomen ympäristön pilaantumisesta, sitä koskevista toimenpiteistä ja tutkimuksesta. Selvitys ”Ympäristön pilaantuminen ja sen ehkäiseminen” valmistui

3 Jyväskylän kesä on Suomen vanhin kulttuurifestivaali, joka oli tarkasteltuna aikana paljon huomiota saanut kulttuurisen ja yhteiskunnallisen keskustelun foorumi.

parahiksi luonnonsuojeluvuoden aikana. Kyseessä on maamme ensimmäinen kokonaisvaltainen ympäristönsuojelun tilan arviointi ja samalla ehdotus ympäristönsuojelun kehittämiseksi. Työhön tilattiin erillisselvitykset ulkopuolisilta asiantuntijoilta – Arvo Laamaselta (ilma, vesi, maa), Mikko Raatikaiselta (torjunta-aineet) ja Reino Kalliotalta (maisema ja luonto).

Selvitys puhuu enimmäkseen Suomen ympäristön tilasta, mutta suhteuttaa keskustelun myös muuhun maailmaan: ”Ne ilmiöt, jotka viime vuosikymmeninä ovat miltei kaikkialla maailmassa johtaneet nopeaan ympäristön pilaantumiseen - väkiluvun kasvu, teollistuminen ja kulutuksen nousu - ovat tapahtuneita tosiasioita Suomessakin ja jatkuvasti edelleen. Ympäristön pilaantumisen on meilläkin todettu etenevän nopeata vauhtia. Tosin voidaan huomauttaa, että ympäristön pilaantuminen on ennen kaikkea tiheään asuttujen ja pitkälle teollistuneiden maiden ongelma, ja koska Suomi on suhteellisen harvaan asuttu ja myöhään teollistunut maa, ei pilaantuminen voisi meillä olla niin akuutti ongelma kuin tiheään asutuissa teollisuusmaissa.” (Ympäristön pilaantuminen... 1970, I, 8.)

1970-luvun alussa opiskelija- ja vasemmistoliikehdintä puoluepolitisoitui ja siirtyi samalla vahvasti vasemmalle. Ympäristökysymys, kuten muitakin teemoja, jäi rankan poliittisen pelin ja ideologisen taistelun jalkoihin.

Ympäristön tilan arviot ja tehdyt toimenpidesuosituksukset ovat selvityksessä maltillisia. Ympäristön tila ei ole hälyttävä, vaikka selkeästi on myös pahoja ongelmia. Selvitys on luonteeltaan luonnontieteellinen ja teknishallinnollinen. Yhteiskunnallinen näkökulma ei tule ongelmien osalta juurikaan esille. Toki monien ympäristöongelmien pahentuminen kytketään yhteiskunnan, talouden ja kulutuksen muutostrendeihin.

Selvitys ehdottaa keskushallinnon ratkaisuksi mallia, jossa ympäristönsuojelu yhdistetään kokonaisuudessaan luonnonvarojen käsittelyvän ministeriön alle, eli maatalousministeriö muutettaisiin luonnonvarainministeriöksi. Lisäksi ehdotetaan

ympäristönsuojeluun keskusvirastoa Ruotsin esimerkin mukaan (Ympäristön pilaantuminen... 1970, VII, 12). Raportti pitää tarpeellisenä myös ympäristönsuojeluun liittyvän lainsäädännön koordinoimista ja ympäristönäkökohtien sovittamista muuhun lainsäädäntöön. Lainsäädäntöön ehdotetaan joustavuutta niin, että ongelmiin voitaisiin puuttua nopeammin (Ympäristön pilaantuminen... 1970, VII, 10–11).

#### YMPÄRISTÖASiantuntemuksen ja suunnittelujärjestelmien rakentaminen

Yhteiskunnallisen ympäristöherätyksen myötä alettiin yhteiskunnassa rakentaa sekä ympäristö- ja luontoasiantuntemusta että ympäristönsuojelun suunnittelujärjestelmiä. Tällä ajatuksella julkaistiin 1970-luvun alussa muutamia kirjasia. Samalla käytiin keskustelua siitä, minkä käsitteiden kautta yhteiskunnan luonto- ja ympäristösuhdetta pitäisi käsitellä. Kattokäsitteeksi nostettiin vaihtoehtoisesti luonnonsuojelua, ympäristönsuojelua, ympäristönsuunnittelua, tekno- ja ekosysteemiä ja ympäristönhuoltoa (Koskiaho 1972; Kangas 1973).

Antti Haapasen, Peitsa Mikolan ja Rauno Tenovuon ”Luonto ja luonnonsuojelu” (1971) oli oppikirjamainen teos, jossa avattiin luonnonsuojelun moninaiset sisällöt, periaatteet, hyvät tavoitteet ja lain vaatimukset. Kyösti Pulliainen ja Pertti Seiskarin ”Ympäristömme systeemit” (1972) avaa puolestaan eko- ja teknoosysteemien käsitteitä sekä pohdii systeemien itsesääntelyä, ohjausinformaatiota sekä systeemijattelun mahdollisuuksia ongelmien ratkaisuihin. Yhtenä johtopäätöksensä kirjoittajat toteavat: ”Ympäristömme suojelun kannalta teknoosysteemi on saatava ohjautumaan ennemmin tai myöhemmin kokonaan uudella tavalla. Toiminnan lähtökohdaksi olisi otettava ympäristön säätely ja päämääräksi ympäristömme säilyttäminen ainakin nykyisen kaltaisena.” (Pulliainen & Seiskari 1972, 141.)

Eero Paloheimo toimitti vuonna 1973 kirjan ”Ympäristönsuunnittelun kysymyksiä”. Siinä kolme eri alojen asiantuntijaa pohdii, ”miten voisimme suunnitella elinympäristön, jossa ihmisten tarpeet olisi otettu monipuolisesti huomioon”. Kirja pyrki vastaamaan yhdyskunta-, alue- ja liikennesuunnittelun sekä teknokraattisen suunnittelujärjestelmän näkökulmista aiempina vuosina esitettyyn ympäristöhaasteeseen. Kirjassa peräänkuulutettiin myös ekologisten näkökohtien parempaa huomioimista



eri alojen suunnittelijoiden koulutuksessa. Kirja määritteli ympäristön hyvin laajasti: ”Ympäristö on kaikki, mikä on ympärillemme”. Samalla tavoiteltiin monialaisuutta: ”Tarvitaan paitsi poikkitieteellistä yhteistyötä ja ymmärtämystä myös jokaisen kansalaisen aktiivista panosta ja kannanottoa, mihin suuntaan tuota kokonaisuutta olisi kehitettävä” (1973, 7–8).

Tämä käsitteiden ja näkökulmien moninaisuus kertoo keskustelun hajanaisuudesta sekä alkuvaiheen epätietoisuudesta, miten ympäristöongelmia voisi lähestyä yhteiskunnallisesti ja samalla kokonaisvaltaisesti.

#### PUOLUEPOLITISOITUMISESTA VAIHTOEHTOLIIKKEIDEN NOUSUUN

1970-luvun alussa opiskelija- ja vasemmistoliikkeitä puoluepolitisoitui ja siirtyi samalla vahvasti vasemmalle. Ympäristökysymys, kuten muitakin teemoja, jäi rankan poliittisen pelin ja ideologisen taistelun jalkoihin. Vaikka ympäristöministeriötä ei vielä syntynyt, niin ympäristöhallintoa ja -lainsäädäntöä kehitettiin. Ympäristöhallinnon rungon muodostaminen oli puoluepoliittisten riitojen kohde; ensi vaiheessa ”kompromissi”, jonka seurauksena toiminnot jaettiin kahdeksi osastoksi: toinen sisäministeriöön (SDP) ja toinen maa- ja metsätalousministeriöön (Keskusta). Nuoret ympäristöasiantuntija-aktiivit saivat pian paikkoja tuoreen hallinnon tai tutkimuksen piirissä. Samalla he saivat huomata, että ympäristöhallinnossa kuten muuallakin virkoja jaettiin puoluekirjojen mukaan.

1970-luvun alussa itse ympäristöliikkeitä ja ekologinen yhteiskuntakirjoittelu koki selkeän notkahduksen. Poikkeuksen tekee suomenruotsalainen nuorisopoliitikko. Aiemmin mainitsin jo, että Svensk Ungdomin ympäristöpoliittinen ohjelma valmistui 1970. Saman organisaation suojissa syntyi vuonna 1972 Suomen ensimmäinen hyvin ekologista ohjelmaa kehittänyt poliittinen järjestö ”Mittensförbundet”, joka oli liberaali ja keskustahenkinen koulu- ja opiskelijajärjestö. Sen vuonna 1975 julkaissut periaateohjelma ”Principprogrammet för Mittensförbundet” rakentuu vahvasti hajautetun ekologisen yhteiskunnan ajatuksiin. Ohjelmassa puhutaan keskittyneen talouden ja teknosysteemin aiheuttamista ympäristöongelmista, resurssien säästävästä matalaenergiayhteiskunnasta, yhteiskunnan ekologisesta suunnittelusta, ekologisten ja materiaalien kiertokulkujen puutteesta, sekä lähi-

demokratiasta ekologisuuden edellytyksenä. Käsitteistö on hämmästyttävällä tavalla samansuuntaista kuin myöhemmin kehittyneet vihreän politiikan teemat. Samana vuonna Mittensförbundetin aktiiveista Mats Brommels, Pelle Persson ja Calle Rotkirch toimittivat kirjaseen nimeltä *Överlevandets villkor* (Eloonjäämisen ehdot, 1974).

Jo heti 1970-luvun puolivälin jälkeen alkoi nk. vaihtoehto- ja ruohonjuuriliikkeiden rakentuminen. Tämä merkitsi ympäristökysymysten uudenlaista yhteiskunnallistamista sekä kansalaisten oman ja yhteisen vastuun korostamista. Koijärven ja Altan protestien innoittama uusi aktivistisukupolvi koki puolueiden, hallinnon ja asiantuntijamaailman kautta toiminnan ongelmalliseksi, byrokraattiseksi ja hitaaksi. Vuonna 1980 Heidi Hautala ja Pekka Sundell kirjoittivat: ”70-luvun alussa kangistui ympäristökeskustelu saaste- ja rauhoituslinjalle, ja monet aktiivisesti ongelmien parissa työskennelleet ihmiset vaiennettiin tekemällä heidät valtionhallinnon osaksi.” (Ympäristö, yhteiskunta ja elämäntapa, esipuhe 1980.)

Ekologiselle politiikalle haettiin nyt sisältöjä rakentamalla malleja vaihtoehtoisesta ekologisesta yhteiskunnasta ja teknologiasta sekä muuttamalla omia kulutus- ja elämäntapoja. Hallitsevalle asiantuntijateknokratialle luotiin samalla vasta-asiantuntemusta. Vaikka joitakin ympäristönsuojelutoimia oli saatu aikaiseksi, niin muutosvauhti koettiin hitaaksi. Aiempaan vasemmistoradikalismiin ero syntyi siitä, että ongelmana ei nähty yhteiskuntajärjestelmää, vaan suuryritysten kanssa linkittyntä teknokratiaa. Suomessa taistolaisliikkeen vaikutus luonnonsuojeluliikkeessä koettiin ajoittain, varsinkin ydinvoiman osalta, ongelmallisena (Tammilehto 1994). Samalla kun energia-asiat nousivat ympäristökritiikin keskiöön, niin teknologian suurrisikit sekä niiden poliittisuus ja vaihtoehdottomuus nousivat keskeiseksi. Ydinvoimanvastaisesta liikkeestä tuli tärkeä osa vaihtoehtoliikkeiden agenda. Suomessa ydinvoimanvastainen liikehdintä sai alkunsa jo vuonna 1974, kun maahan suunniteltiin 30 voimalaitosta yli kymmenelle paikkakunnalle. Energiapoliittinen yhdistys - Vaihtoehto Ydinvoimalle perustettiin vuonna 1977. Laajemmin yhteiskunnan ja teknologian suhdetta tarkasteli vuonna 1979 perustettu Pehmeän teknologian seura. Paikallinen hajautettu yhteiskuntamalli ja siihen soveltuvat teknologiat kiinnostivat. Vaihtoehtoliikkeiden synnyn taustalla vaikutti monia kansainvälisiä kirjoittajia ja

kehityksen valtavirran vastaisia ”vaihtoehtotutkijoita”. Esimerkiksi taloustieteilijä E.F. Schumacherin teosta ”Pieni on kaunista – ihmisen talous ihmistä unohtamatta” luettiin Suomessa tarkkaan (suomenos 1976). Amerikkalainen Amory Lovins kirjoitti vuonna 1976 teoksensa ”Soft energy path”, joka viitoitti myös Suomessa ajatuksia vaihtoehtoiseen energiatulevaisuuteen. Kulttuurikriittinen ote vahvisti myös yksilöllisiä ratkaisuja. Kysymys oli paitsi talouden vallasta myös kaikkien henkilökohtaisista valinnoista. Kestäville yhteiskuntamalleille ja elämäntavoille haettiin nyt myös yhteiskuntafilosofisia perusteluita. Ekofilosofisia ajattelijoita kuten Arne Naess ja Hartvig Sætra teki mm. Olli Tammi-lehto (1982) kirjoituksillaan tunnetuksi.

#### YHTEISKUNTATIEEELLISEN YMPÄRISTÖTUTKIMUKSEN AVAUKSIA

Suomalaisen tieteen piirissä yhteiskuntakehityksen suhdetta ympäristöön käsitteli ensimmäisenä systemaattisemmin talousmaantieteilijä Ilmari Hustich jo 1960-luvun alussa (1961; 1963). Ilmo Massan (1994, 118) mukaan Hustich toi systemaattisesti esiin luonnon tuhoutumisen ja kulumisen näkökulman hyvinvointi-Suomen rakentamisen vastapainona.

1970-luvun alussa alkoi yhteiskuntatieteiden piirissä vähitellen syntyä alustavia avauksia ympäristökysymyksiin. Valtion tieteellisten toimikuntien selvitys ”Ympäristön pilaantuminen ja sen ehkäiseminen” (1970) teki lukuisia konkreettisia ehdotuksia ympäristötutkimuksen kehittämisen osalta. Painopiste oli luonnontieteissä, mutta yhteiskuntatieteellisen näkökulman mahdollisuus tunnistettiin lyhyesti. Esille nousee sosiologinen ympäristötutkimus suoraan nimettynä ja samalla pohditaan monitieteellisen ympäristöntutkimuksen mahdollisuuksia: ”Joissakin yhteyksissä on ehdotettu erityisen sosiologis-ekologisen ympäristöntutkimuslaitoksen perustamista. Työryhmän käsityksen mukaan luonnontieteet ja yhteiskuntatieteet ovat kuitenkin luonteeltaan ja työtavoiltaan siksi erilaisia, että on epätarkoituksenmukaista luoda niitä yhdistävää uutta tutkimuslaitosta vain sillä perusteella, että molemmilla aloilla tutkitaan ympäristökysymyksiä. Tieteiden ryhmittelyä uusiksi kokonaisuuksiksi voidaan suorittaa monin muinkin perustein kuin ympäristönäkökohdasta lähtien. Sen sijaan erillisprojekteja koordinoivana elimenä tulee toimimaan Tieteen keskuustoimikunnan ympäristötutkimusten jaosto, jossa sekä luonnontieteet että

---

## Suomalaisen tieteen piirissä yhteiskuntakehityksen suhdetta ympäristöön käsitteli ensimmäisenä systemaattisemmin talousmaantieteilijä Ilmari Hustich jo 1960-luvun alussa.

---

yhteiskuntatieteet ja myös yhteiskuntasuunnittelu ovat edustettuina. Ei liene tarkoituksenmukaista perustaa uusia instituutioita suorittamaan ja koordinoimaan ekologista ja sosiologista ympäristötutkimusta, ennenkuin vasta toimintansa aloittavan ympäristön tutkimusten jaoston tehokkuudesta on saatu kokemuksia.” (Ympäristön pilaantumisen... 1970, VII, 29).

Ei ole tiedossa, kuka olisi ehdottanut sosiologis-ekologista ympäristöntutkimuslaitosta, mutta historiallisesti pohdinta on mielenkiintoinen ja kansainvälisestikin varhainen. Selvitys siis tyrmää monitieteellisen yhteistyön mahdollisuuden samojen seinien sisällä. Ajatus mahdollistui Suomen ympäristökeskuksessa muutaman vuosikymmenen kuluttua.

Vuonna 1971 luonnonsuojelun veteraani Reino Kalliola pohti sosiologisen ympäristötutkimuksen sisältöä ”Ihminen ja ympäristö” -kirjassa (1971, 206). Kun Pentti Linkola oli jo vuonna 1964 haastanut sosiaalitieteilijöitä omaksumaan ekologista ajattelua, niin Kalliola rajaa sellaisen mahdollisuuden määritelmällisesti pois. Hän avaa varsin perinteistä luonnontieteellistä ajattelua ympäristötutkimuksen rajoista. Kalliola hahmottaa kyllä yhteiskunnallisen hallinnan kysymykset (väestönkasvun lisäksi) elinympäristömme huonontumisen aiheuttajaksi: ”Vika on siinä, ettei näitä prosesseja ja niiden pohjana olevaa maan ja luonnonvarojen käyttöä ole riittävästi suunniteltu eikä valvottu”. Mutta vaikka ongelmien syyksi hahmottuu yhteiskunnallinen hallinta, ei se johda ajatuksiin, että niitä voisi tutkia yhteiskunnallisesti: ”Kun ekologinen ympäristöntutkimus keskittyy lähinnä luontoon ja luonnonympäristöön, kohdistuu sosiologisen ympäristön tarkastelu ensisijaisesti kaupunkeihin ja muuhun ihmisen rakentamaan tekoympäristöön, myös asumis- ja työympäristön sisätiloihin, jotka eivät kuulu ekologian tutkimusalaan” (1971, 205).

Näin siis jako luontoon ja kulttuuriin sekä ym-

päristöön ja yhteiskuntaan erillisinä tutkimuksen kohteina eli vahvana myös ympäristötutkimuksen omissa sisällön määrittelyissä. Kun tieteen instituutiot ja luonnonsuojelun vanhat piirit eivät vielä tunnistanee ympäristötutkimuksen yhteiskuntatieteellisiä tarpeita, näkyy nuorison suunnalla jo monitieteellistä ajattelua. Hailan, Ryytäsen ja Sarasteen ”Ei vettä rantaa rakkaampaa” oli selkeä yritys yhdistää luonnontieteellinen ja yhteiskuntatieteellinen näkökulma.

Vuonna 1970 julkaistussa Svensk Ungdomin ympäristöpoliittisessa ohjelmassa suomenruotsalaiset nuoret aktiivit ideoivat monitieteellistä ympäristötutkimusta, jossa yhdistettäisiin yhdyskuntien, elinympäristöjen ja ympäristönsuojelun tutkimusta. Esimerkkiä haetaan amerikkalaisesta mallikaupunkiajattelusta: ”Vi bör utvälja modellsamhällden där radikala miljövårdsåtgärder samtidigt genomförs. Uppgiften kräver ett tvärvetenskapligt samarbete mellan sociologer, psykologer, socialmedicinare, ekonomer, statistiker, oliga slags tekniker o.s.v. Man har på sina håll efterlyst en självständig miljövetenskap. ... Ett ledande organ för miljövärdforskningen bör inrättas. ... Forskningsorganet borde gäs både vetenskaplig och administrativ tyngd.” (Svensk Ungdom 1970, 23.) Kuvaus muistuttaa suuresti myöhempien aikojen Suomen ympäristökeskusta (SYKE).

Jotain alkoi tapahtua myös yhteiskuntatieteiden sisällä yliopistoissa. Tampereelle perustettiin jo vuonna 1968 Chicagon human ecology -suuntauksen innoittamana talous- ja sosiaaliekologian laitos, jossa ihmisen ja ympäristön keskinäissuhde oli mukana. Alan ensimmäinen professori oli Olavi Riihinen (1968–69) ja sen jälkeen Seppo Siirilä. Suuntaus ei lopulta ulottunut ekologisen kriisin tutkimukseksi ja muokkaantui vähitellen alue- ja yhdyskuntakehityksen tutkimukseksi. Vuonna 1974 oppiaineen nimi muutettiin aluetieteenksi. Yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen idea ei siis vielä kehittänyt tästä laitoksesta, mutta toisaalta ei ole sattumaa, että ensimmäinen ympäristöpolitiikan professori perustettiin Suomessa juuri tälle laitokselle.

Tampereella tapahtui muutakin. Sosiaalipoliitiikan laitoksen tutkija Briitta Koskiahon perusti syksyllä 1971 ympäristöpolitiikan oppiaineen.<sup>4</sup> Koskiahon vuonna 1972 julkaisema oppikirja ”Ym-

päristöpolitiikka (osa I)” perustelee uuden oppiaineen, ”ympäristöpolitiikan” tarvetta ja muotoilee sen sisältöä osana yhteiskuntapolitiikan kokonaisuutta hyvin soveltavana sektorihallinnan alana sosiaali-, kulttuuri-, talous- ja aluepolitiikan rinnalle. Mielenkiintoisesti kirjan ja alan otsikko on ympäristöpolitiikka, mutta kirja päättyy käyttämään ”ympäristönhuollon” käsitettä. Näin se linkittyy Ruotsissa käyttöön tulleeseen naturvård- termiin.

---

**Kun tieteen instituutiot ja luonnonsuojelun vanhat piirit eivät vielä tunnistanee ympäristötutkimuksen yhteiskuntatieteellisiä tarpeita, näkyy nuorison suunnalla jo monitieteellistä ajattelua.**

---

Koskiahon on kriittinen käydylle ympäristökriisi- ja ekokatastrofikeskustelulle ja pitää pamfleteissa esitettyjä tuhon enteitä ja pessimismisiä ylimitoitettuna: ”He eivät yleensä ole juuri nähneet mitään positiivista inhimillisessä kehityksessä ja sen suhteessa fyysisen ympäristöön” (Koskiahon 1972, 7). Kriitikki ei tosin kommentoi sen enempiä esitettyjä argumentteja. Toisaalta hän kritisoi myös yhteiskuntatieteitä siitä, että fyysinen ympäristö ja luonto ovat jääneet niille hyvin vieraiksi. Koskiahon määrittelemänä ”ympäristöpolitiikka tutkimuksenalana pohtii ja tutkii, miten järkeviä yhteiskunnassa kulloinkin esiintyvät tavoitteet ja niiden seuraukset, toimenpiteet, ovat ihmisen ja hänen ympäristönsä vuorovaikutussuhteiden kannalta ja nimenomaan ympäristön asettamien rajoitusten, ehtojen, kannalta” (Koskiahon 1972, 30). Oppialan tarve nousee niistä haasteista, joita ympäristökysymykset asettavat yhteiskunnalle, kuten ”ympäristönhuollon” hallinnon, suunnittelun ja sääntelyn kehittäminen sekä uusien ammattilaisten kouluttaminen tälle sektorille. Lähestymistapa on hyvin soveltava. Lyhyeksi jääneet avaukset esittelevät keskeisiä käsitteitä kuten valta, vastuu, resurssit, eturistiriidat, teknokraattisuus, demokraattisuus, kustannukset ja kulttuuriviive.

<sup>4</sup> Luonnontieteellinen ympäristönsuojelun oppiaine perustettiin Helsingin yliopistossa samana vuonna.

Kansantaloustieteen puolella Kyösti Pulliainen kehitti aktiivisesti ympäristotaloustieteen ajatuksia. Aiemmin mainittu yhteistyökirja ”Ympäristömme systeemit” (1972) Pertti Seiskarin kanssa kertoo monialaisesta systeemiteorian soveltamisesta myös ekologisiin kysymyksiin. Lisäksi Pulliainen oli mukana ”Kasvun rajat” -raportin käännöstyössä.

---

## Sosiaalipolitiikan laitoksen tutkija Briitta Koskiaho perusti syksyllä 1971 ympäristöpolitiikan oppiaineen.

---

Tulevaisuuden tutkimuksen kehitys lähti Suomessa liikkeelle vahvasti professori Pentti Malaskan pioneerityön kautta (ks. myös Jarmo Vehmaksen kirjoitus). Tämä sisälsi alusta lähtien runsaasti yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen teemoja. Malaska kävi 1970-luvun alussa julkista keskustelua kasvun rajoista, teknillisen kehityksen yhteiskunnallisista piirteistä, ydinvoiman riskeistä, sekä näihin liittyvistä tutkimuksen ongelmista (Malaska 1974a, b, c).

Myös muutamat opiskelijat tutkivat jo 1970-luvun alussa yhteiskuntatieteellisen ajattelun ongelmia ympäristökysymysten suuntaan. Jussi Raumolinin pro gradu sosiaalipolitiikkaan vuonna 1972 on nimeltään ”Esseitä bioantropologiasta, länsimaisesta luonnontulkinnasta ja länsimaiden kehityksestä”. Raumolin hoiti myöhemmin ensimmäisenä ympäristöpolitiikan professuuria Tampereella. Ilmo Massan sosiaalipolitiikan pro gradu ”Eräitä piirteitä Lapin luonnonvarojen käytöstä” valmistui vuonna 1974. Hänestä tuli myöhemmin ympäristöpolitiikan professori.

### LOPUKSI

Artikkelin tavoitteena oli pamflettikirjoitusten ja ympäristöaktiivisuuden tarkastelun avulla jäljittää ympäristöajattelun yhteiskunnallistumista ja tällaisen argumentoinnin kehityskulkuja Suomessa vuosina 1968–1972. Yhteiskunnallinen näkökulma ympäristö- ja luontokysymyksiin avautui Suomessa ensin nuorten aktivistien, tutkijoiden ja ammattilaisten kirjoittelun, keskustelun ja pamflettien kautta. Ei siis yhteiskuntatieteilijöiden kautta. Pentti Linkola kritisoikin jo vuonna 1965 humanisteja

siitä, että he eivät tunnista ekologisia ongelmia. Yhteiskunnallisen ympäristöajattelun kehityksessä suomenruotsalaiset loistivat ensimmäisinä aloitteentekijöinä ja kirjoittajina. Tässä näkyy Ruotsin keskustelun aktiivinen seuraaminen.

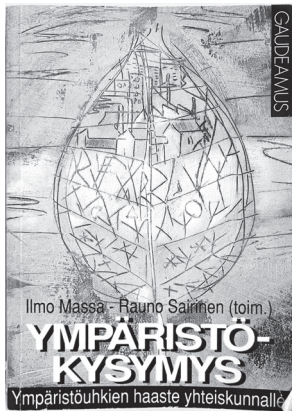
Vuosi 1968 on Suomessa selkeä vedenjakaja. Siitä lähtien ympäristökeskustelu yhteiskunnallistuu rävähtäen julkiseen pohdintaan uudella tavalla ja voimalla. Elinympäristöä koskevat saastumisen ja ympäristöriskien uutisoinnit ja kommentoinnit olivat olleet medioissa aiempina vuosina kyllä esillä, mutta kokonaisvaltaisempi yhteiskunnallinen keskustelu syntyi pamflettien ja sanomalehtien aktivoitumisen myötä. Seuraavina vuosina myös kansainvälinen ympäristökirjoittelu rantautui Suomeen lukuisten suomennusten välityksellä.

Ekologisen herätyksen myötä alettiin rakentaa ympäristöasiantuntemusta ja ympäristönsuojelun hallinto-, suunnittelu- ja tutkimusjärjestelmiä. Tällä ajatuksella varttuneemmat asiantuntijat julkaisivat 1970-luvun alussa useita kirjasia, joiden sävy oli ongelmien osalta vakava, mutta samalla rauhoitteleva. Haluttiin rakentaa käsitystä ongelmien hallinnasta kehittyvillä järjestelmillä ja tiedoilla. Rooman klubin käynnistämä kasvun rajat -keskustelu oli Suomessa myös aktiivista ja sitä vahvasti öljykriisin aiheuttama hintojen nousu.

1970-luvun puolivälissä ympäristökeskustelussa tapahtuu selkeä notkahdus. Syitä voi etsiä yhteiskunnan voimakkaasta puoluepolitisoitumisesta sekä ideologisen kamppailun kärjistymisestä liittyen markkinatalouteen ja sosialismiin. Ekologinen politiikka ei tässä tilanteessa saanut suuresti tilaa. Mielenkiintoinen poikkeus on vuonna 1972 perustettu Svensk Ungdomin uusi nuoriso- ja opiskelijajärjestö ”Mittensförbundet”, joka kehitti hyvin ekologista yhteiskuntapoliittista ohjelmaa.

Mutta jo muutaman vuoden päästä uusi sukupolvi nostaa ympäristökriisin uudestaan esille. Nyt näkökulma on yhteiskunnallinen uudella tavalla. Yhteiskunnan ja teknologian kehitykselle haetaan ekologisempia vaihtoehtoja sekä vasta-asiantuntemusta, jotka rakentuvat mm. hajautettuihin yhteiskuntamalleihin, humanimpaan teknologiseen järjestelmään sekä omien elämän- ja kulutustapojen pohdintaan. Myös energiakysymys nousee esille. Yhteiskuntafilosofisia näkökulmia haetaan ekofilosofiasta. Nämä ajatukset pohjustavat 1980-luvun laajempaa liikehdintää.





## Yhteiskunnallinen näkökulma ympäristö- ja luontokysymyksiin avautui Suomessa ensin nuorten aktivistien, tutkijoiden ja ammatti- laisten kirjoittelun, keskustelun ja pamflettien kautta.

Ympäristötutkimuksen kehittäminen oli tarkasteltuna ajankohtana ympäristöpamfleteissa yllättävän vähän mukana. Toisaalta on ymmärrettävää, että aktivistit eivät pohdiskele tiedettä. Samana ajankohtana yhteiskuntatieteitä käytettiin toki muissa yhteiskunnallisissa kysymyksissä argumenttien rakentamiseen. 1970-luvun vaihteen ympäristöherätys rakensi ajattelua globaalista ympäristökriisistä ja oman elinympäristömme pilaamisesta, ja käytti tässä hyödyksi ja oli rakentamassa nousevaa luonnontieteellistä ympäristötutkimusta. 1970-luvun lopulla syntyvä vaihtoehtoliikkeiden kirjo oli uudella tavalla yhteiskunnallinen halutessaan rakentaa vaihtoehtoisia yhteiskuntamalleja ja vasta-asiantuntemusta jo tunnistettuun ympäristökriisin maailmaan. Tiedeinstituutit eivät tarjonneet tähän suurta apua luukunottamatta orastavaa tulevaisuuden tutkimusta.

Virallinen tiedemaailma piti toki ympäristötutkimuksen kehittämistä välttämättömänä. Valtion tieteellisten toimikuntien selvitys Suomen ympäristön tilasta käynnistyi jo 1968. Valmistunut selvitys ”Ympäristön pilaantuminen ja sen ehkäiseminen” (1970) teki lukuisia konkreettisia ehdotuksia ympäristötutkimuksen kehittämisen osalta. Painopiste

oli luonnontieteissä, mutta myös yhteiskuntatieteellinen näkökulma tunnistettiin. Keskustelussa esille nousutta monialaista sosiologis-ekologista ympäristöntutkimuslaitosta pidettiin kuitenkin huonona ideana. Sosiaalitieteellinen ympäristötutkimus ei edennyt kunnolla vielä pitkään aikaan tieteen virallisten toimikuntien kautta.

1960-luvun lopulla käyty aktiivinen ekologinen yhteiskuntakeskustelu nosti esille lukuisan määrän yhteiskuntatieteellisiä teemoja ja kysymyksiä. Tarve yhteiskunnallisiin pohdintoihin näyttytyy siis selkeänä. Varsinkin kansainvälinen pamflettikirjoittelu rakentui yhteiskuntakehityksen sisällöllisiin pohdintoihin. Yhteiskuntatieteiden kiinnostuksen heräämistä ekologisiin kysymyksiin saatiin kuitenkin odottaa. Tieteiden maailmassa ympäristökysymys miellettiin pääosin luonnontieteelliseksi.

Poikkeukset liittyivät yksittäisten tutkijoiden kiinnostukseen. Suuntaa yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen kehittämiseen näytti Tampereen yliopisto, jossa kehittyi ensin sosiaali- ja talousekologian laitos sekä myöhemmin sosiaalipolitiikan laitoksen sisällä ympäristöpolitiikan oppiaine. Helsingissä puolestaan Kyösti Pulliainen aloitteli ympäristötaloustiedettä ja soveltavaa ekologista systeemiteoriaa. Lisäksi muutamat yhteiskuntatieteiden nuoret uskaliaat opiskelijat suuntautuivat pro gradun teossa ekologisiin kysymyksiin.

Lopuksi voidaan todeta, että vuosien 1968–1972 pamflettikirjoittelu ja kansainvälisten teosten suomentaminen aktivoi Suomessa ympäristökriiseihin heräämistä ja ympäristökysymysten yhteiskunnallistamista monin eri tavoin. Ympäristöherätyskirjallisuus ei ollut kuitenkaan vielä yhteiskuntatiedettä, jolla olisi ollut tutkimusmenetelmiä, aineistoja tai linkkiä yhteiskunnallisiin teorioihin. 1970-luvun lopun vaihtoehtoliikkeet toivat mukaan yhteiskunnallisen ja teknologisen kehityksen vaihtoehtojen sekä elämäntapojen pohdinnan ja aiempaa laajemman aktivismin. Tässäkään vaiheessa eivät yhteiskuntatieteet vielä olleet vahvasti ympäristöteemoissa kiinni. Ne saapuivat paikalle aika lailla myöhästyneenä. Varsinainen yhteiskuntatieteellinen ympäristötutkimus alkoi rakentumaan kunnolla vasta 1980-luvulla.

### KIITOKSET

Suuri kiitos keskusteluista ja tekstin kommentoinnista Yrjö Hailalle ja Ilmo Massalle.

## LÄHTEET

- BROMMELS, M., PERSSON, P. & ROTKIRCH, C. (TOIM.)** (1974) *Överlevandets villkor*. Schildts.
- CARSON, R.** (1962) *Äänetön kevät*. Suom. Pertti Jotuni. Tammi, Helsinki.
- COMMONER, B.** (1972) *Ympyrä sulkeutuu*. Suom. Juhani Leskinen. Gummerus, Jyväskylä.
- DAHLSTRÖM, H.** (1969) *Vesiemme pilaantuminen – välinpitämättömyyttä?* Teoksessa Pakkanen, J. (toim.) *Minne kukat kadonneet* 49–53. Tammi, Helsinki.
- HAAPANEN, A. MIKOLA, P. & TENOVUO, R.** (1971) *Luonto ja luonnonsuojelu*. Otava, Helsinki. 291 s.
- HAILA, Y., RYNNÄNEN, T. & SARASTE, M.** (1971) *Ei vettä rantaa rakkaampaa*. Puunjalostusteollisuus vesistöjemme pilaajana. Weilin Göös, Helsinki. 144 s.
- HALLANARO, E.-L., SANTALA, E. & VIENONEN, S. (TOIM.)** (2017) *Vesien vuoksi*. Suomalaisen vesiensuojelun vaiheita. Suomen Vesiyhdistys ry. Bookwell, Porvoo.
- HELA, I.** (1971) *Nykyinen käsityksemme biosfääristä*. Teoksessa *Ihminen ja ympäristö* 9–40. WSOY, Porvoo.
- HUSTICH, I. (TOIM.)** (1960) *Symposium on Man's Influence on Nature in Finland*. Fennia 85.
- HUSTICH, I.** (1961) *Huru Finland förändrats*. Frenckellska tryckeri, Helsingfors.
- HUSTICH, I.** (1963) *Land i förvandling*. Teoksessa *Finland i dag – en skriftserie om Finlands kultur och samhällsliv*. Sveriges Finlandsföreningarnas riksförbund, Stockholm.
- HUUTONIEMI, K., ESTLANDER, A., HAHKALA, M., HÄMEKOSKI, K., KULMALA, A., LAHDES, R. & LAUKKANEN, T. (TOIM.)** (2006) *Savuntarkastajista päästökauppiaisiin*. Suomalaisen ilmansuojelun historiaa. Ilmansuojeluyhdistys ry. Gummerus, Jyväskylä.
- HÄYRINEN, U.** (1969) *Metsäämmattimies – panssaroitu tuhoaja*. Teoksessa Pakkanen, J. (toim.) *Minne kukat kadonneet* 54–66. Tammi, Helsinki.
- HUHTA, V.** (1968) *Metsiemme kohtalo*. Teoksessa Kivi, E. & Lokki, J. (toim.) *Luonto-Liiton 25-vuotisjuhlakirja* 53–65. WSOY, Porvoo.
- IHMINEEN JA YMPÄRISTÖ** (1971) *Helsingin yliopistossa keväällä 1970 pidetty Studia Generalia -luentosarja*. WSOY, Porvoo. 212 s.
- KALLIOLA, R.** (1968) *Luonnonsuojelun käsite*. Suomen Luonto 2, 16–17.
- KALLIOLA, R.** (1971) *Luontoa ei saa unohtaa*. Suomen Luonto 6, 166–167.
- KALLIOLA, R.** (1971) *Ihminen muuttuvassa ympäristössä*. Teoksessa *Ihminen ja ympäristö* 195–210. WSOY, Porvoo.
- KALLIOLA, R.** (1978) *Luonto sydämellä*. Kirjoitelmia ja puheita 1930–1977. WSOY, Helsinki. 415 s.
- KANGAS, I.** (1969) *Saasta Suomi maa*. Teoksessa Pakkanen, J. (toim.) *Minne kukat kadonneet* 38–48. Tammi, Helsinki.
- KIVI, E. & LOKKI, J. (TOIM.)** (1968) *Luonnon puolesta*. Luonto-Liiton 25-vuotisjuhlakirja. WSOY, Porvoo. 134 s.
- KOSKIAHO, B.** (1972) *Ympäristöpolitiikka osa I*. Ylioppilastutki ry. 224 s.
- LAAKKONEN, S.** (2001) *Vesiensuojelun synty*. Helsingin ja sen merialueen ympäristöhistoriaa 1878–1928. Gaudeamus, Helsinki. 309 s.
- LINKOLA, M.** (1969) *Suomen ikävät ilmeet*. Teoksessa Pakkanen, J. (toim.) *Minne kukat kadonneet* 67–75. Tammi, Helsinki.
- LINKOLA, P.** (1971) *Unelmat paremmasta maailmasta*. WSOY, Porvoo. 225 s.
- LINKOLA, P.** (1968) *Luonnonsuojelun älyllinen rehelligisyys*. Teoksessa Kivi, E. & Lokki, J. (toim.) *Luonto-Liiton 25-vuotisjuhlakirja* 76–86. WSOY, Porvoo.
- MAKKONEN, O.** (1971) *Miten ihminen on muuttanut luontoa*. Teoksessa *Ihminen ja ympäristö* 41–60. WSOY, Porvoo.
- MALASKA, P.** (1974a) *Beckermania – vitsi vai vipusin*. Kriittisen korkeakoulun Katsaus 5, 20–23.
- MALASKA, P.** (1974b) *Ydinvoima ja energiapolitiikka*. Kriittisen korkeakoulun Katsaus 6.
- MALASKA, P.** (1974c) *Ihmisyhteisö ja ympäristö – tutkimuksen ongelmia*. Kytäjä 3.
- MEADOWS, D.H., MEADOWS D.L. & RANDERS, J.** (1974) *Kasvun rajat*. Tammi, Helsinki.
- MIKOLA, P.** (1971) *Ympäristön pilaantuminen*. Teoksessa *Ihminen ja ympäristö* 61–84. WSOY, Porvoo.
- NIENSTEDT, S.** (1997) *Ympäristöpolitiikan alku*. Ympäristönsuojelun tulo Suomen valtakunnalliseen politiikkaan 1960- ja 1970-luvun vaihteessa. Poliittisen historian laitos, Turun yliopisto, Turku.
- NORDBERG, R.** (1969) *Auto – tappava leikkikalua*. Teoksessa Pakkanen, J. (toim.) *Minne kukat kadonneet* 87–94. Tammi, Helsinki.
- NUORTEVA, P.** (1976) *Elohopea Suomen luonnossa ja hallintokoneistossa*. Ympäristönsuojelullisen ajattelun murtautuminen suomalaisen yhteiskuntaan. WSOY, Porvoo.
- OLKKONEN, T.** (1916) *”Minne kukat kadonneet” aiheutti kiivaan sanasodan lehdistössä*. Ympäristömyrkyt julkiseen keskusteluun. Artikkelit 57. Tiellä Sananavapautteen -sivusto. <https://sananvapautteen.fi/artikkeli/57>
- PAKKANEN, J.** (1969) *Luonnon hyvinvointi*. Teoksessa Pakkanen, J. (toim.) *Minne kukat kadonneet* 9–26. Tammi, Helsinki.
- PAKKANEN, J. (TOIM.)** (1969) *Minne kukat kadonneet*. Tammi, Helsinki. 124 s.
- PALOHEIMO, E. (TOIM.)** (1973) *Ympäristösuunnittelun kysymyksiä*. Otava, Keuruu. 170 s.
- PRINCIPPROGRAMME FÖR MITTENFÖRBUNDET** (1975) <https://svenskacentralarkivet.fi/wp-content/uploads/2022/07/1974-Principprogram-for-Mittenforbundet.pdf>
- PULLIAINEN, K. & SEISKARI, P.** (1972) *Ympäristömme systeemit*. Tammi, Helsinki. 148 s.
- REUNANEN, P.** (2022) *Pitkä matka huomiseen: Uuden luonnonsuojeluaajattelun läpimurto Suomessa 1962–1972*. Omakustanne.
- SAIRINEN, R.** (1985) *Nollakasvu vai mikrosiruja talouskasvusta*. Ylioppilaslehti 9.5.1985.
- SAUVY, A.** (1974) *Nollakasvu?* Tulevaisuutemme vaihtoehdot. Suom. Antti Nuutila. WSOY, Porvoo. 282 s.
- SILLANPÄÄ, P.** (2006) *Aatos, eetos ja paatos*. Reino Rinteen pohjoinen puheenvuoro ympäristökeskusteluun. Gummerus, Vaajakoski. 297 s.
- SUOMINEN, T.** (1967) *Lintujemme katoava aateli*. WSOY. 156 s.
- SVENSK UNGDOM** (1970) *Vår rätt att leva -miljödebatt*. Svensk Ungdoms miljöpolitiska debattbroschyr. [https://svenskacentralarkivet.fi/wp-content/uploads/2023/07/1970\\_var\\_ratt\\_att\\_leva-miljodebatt\\_svensk\\_ungdom\\_svenska\\_centralarkivet.pdf](https://svenskacentralarkivet.fi/wp-content/uploads/2023/07/1970_var_ratt_att_leva-miljodebatt_svensk_ungdom_svenska_centralarkivet.pdf)
- TAMMILEHTO, O.** (1982) *Ekofilosofia, vaihtoehdotliike ja ydinvoima*. Ympäristökeskus, Helsinki.
- TAMMILEHTO, O.** (1994) *Miksi viidettä ydinvoimaa ei rakennettu?* Ydinvoimanvastaisen liikkeen historiaa. Teoksessa *Myllyntaus, T. (toim.) Liikkeen voima - kansalaistoiminta ympäristökysymysten muovaajana*. Oulun Yliopiston Pohjois-Suomen tutkimuslaitos, tutkimusraportteja

122, Oulu. <http://www.tammilehto.info/ydi-his.php>

**TAYLOR, G. R.** (1970) Tuomiopäivä: tuhoaako ihminen ympäristönsä, elintilansa, maapallonsa? Suom. Ilkka Virkkunen & Marja Saura. Weilin Göös, Helsinki.

**VALTIALA, N.** (1968) Varning för människan. Söderström, Tammerfors. 154 s.

**VALTIALA, N.** (1969) Varokaa ihmistä. WSOY, Porvoo. 139 s.

**VIELÄ VOIMME PELASTUA.**

**TIEDEMIESTEN MANIFESTI AIKAMME IHMISILLE** (1972) Suom. Irma-Riitta Simonsuuri. Tammi, Helsinki.

**YLEISRADIO** (1970) Luonnon puolesta. Luonnonsuojeluvuosi alkaa. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2006/09/08/luonnonsuojeluvuosi-1970>

**YLINEN, J.** (1969) Suomalaisen suunnittelun illuusio. Teoksessa Pakkanen, J. (toim.) Minne kukat kadonneet 76–86. Tammi, Helsinki.

**YMPÄRISTÖ, YHTEISKUNTA JA**

**ELÄMÄNTAPA** (1980) Pohjoismainen ympäristöleiritoimikunta.

**YMPÄRISTÖN PILAANTUMINEN JA SEN**

**EHKÄISEMINEN** (1970) Valtion tieteellisten toimikuntien ja SITRA:n selvitys. 2. korjattu painos. SITRA Sarja B, No 2. Helsinki.